

Türkiye'de Seçmen Davranışının Ekonomi Politik'i Üzerine Bir Model Denemesi

Birol Akgün*

Hem ekonominin genel performansı hem de izlenen ekonomi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri her yerde sipaset için temel oluşturur ve iktidar ve muhalefetin seçimleri kazanmasında hayati rol oynar. (Haggard, S. Ve R. Kaufman, 1995:7)

Ekonomi üzerinde düşündüğün zaman seçimleri düşün; seçimler üzerinde düşündüğünde de ekonomiyi düşün. (Tufté, E.R., 1978:65)

Giriş

Demokratik ülkelerde ekonomik beklentilerin seçmenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkileri konusu uzun süredir siyaset bilimcilerin gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Antony Downs'ın 1957'de yayınlanan *Demokrasinin Ekonomik Teorisi* adlı kitabından bu yana gelişmiş ülkelerde yapılan ampirik çalışmalar, ekonomik faktörlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisi konusunda zengin bir literatür oluşturdu. Bu konuda ilklerden sayılan Goodhart ve Bhanshali (1970) İngiliz seçimleri üzerine, Kramer de (1971) Amerikan seçimleri üzerine yaptıkları incelemelerde iktidar partilerinin oylarında görülen dalgalanmaların büyük ölçüde izlenen ekonomik politikaların başarısına (ya da başarı-

sızlığına) göre değiştiğini tespit ettiler. Eulau ve Lewis-Beck (1985), ve Lewis-Beck (1991) bu alandaki araştırmaları diğer batı Avrupa ülkelerini de kapsayacak biçimde genişletti.

Kısaca "ekonomik oy verme" diye bilinen teori gayet açık ve basit önermelerle açıklanır. Model, V.O. Key (1966) tarafından formüle edilen ve Fiorina (1978) tarafından geliştirilen, "Sorumlu Seçmen" düşüncesine dayanır. Buna göre, seçmenler ülke ekonomisinin performansından iktidardaki partiyi (ya da partileri) sorumlu tutarlar ve bu sorumluluk bilincine göre oy verirler. Eğer bu önerme doğruysa, yani ülkede cereyan eden ekonomik koşullar vatandaşın parti seçimi üzerinde güçlü etkiye sahipse, iktidar partisinin kaderinin önemli ölçüde ekonomideki başarısına bağlı olması gerekir. Buna göre ülkedeki genel refahın artışını izleyen dönemlerde yapılan seçimlerde, seçmenlerin iktidardaki partinin adaylarına daha fazla destek vermesi, genel refahın azaldığı dönemlerde ise iktidarın desteğini çekerek cezalandırması beklenir. Kiwit ve Rivers (1985) tarafından vurgulandığı gibi, ekonomik temelli oy verme davranışı 1) seçmenin geçmişe yönelik bir değerlendirmesini, 2) iktidar partisi merkezli bir düşünceyi ve 3) izlenen ekonomi politikalarının sonuçlarının değerlendirilmesi temeline dayanan bir davranışı ifade eder.

* Case Western Reserve University, Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi, ABD.

Ekonomi ve oy verme bağlantısını açıklamaya yönelik araştırmaların endüstriyel demokrasilerde artan önemine ve çekiciliğine karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülke demokrasilerini de içeren ekonomi-politik yaklaşım uzun süre dikkatlerden kaçtı. Halbuki Pacek ve Radcliff (1995)'in işaret ettiği gibi gelişmekte olan ülkeler, siyaset bilimciler için laboratuvar fonksiyonu görece derecede zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Huntington'un sözünü ettiği ikinci ve üçüncü global demokratikleşme hareketleri sonucu bugün pek çok ülke demokratik kurullarla yönetilir hale gelmiştir. Uluslararası demokrasi toplumunun bu nispeten yeni üyeleri, biz siyaset bilimciler için keşfedilmeye hazır veri kaynağı durumundadır. Gelişmekte olan ülkeler, endüstriyel ülke demokrasilerinde elde edilen sonuçların sımanması ve yeniden teste tabi tutulması açısından fevkalade önem arz eder.

Türkiye Örneği

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin ikinci dünya savaşı sonrası yaşadığı tecrübeler yukarıda açıklanan ekonomi-politik model açısından yaklaşım bizim için ufuk açıcı olacaktır. Özbudun'un (1987) belirttiği gibi, Türkiye sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterleri bakımından orta bir yer işgal eder. NATO, OECD gibi prestijli organizasyonlarda yer almamıza rağmen kişi başına milli gelirimiz 3 bin dolar civarındadır. Çok partili hayata geçeli yarım asır olmasına karşın siyasal yaşamımızın istikrara kavuştuğu söylenemez. Savaş sonrası dönemde izlenen yarı devletçi ekonomi politikaları da, pek çok bakımdan, diğer gelişmekte olan ülkelerin izlediği ithal ikamesine dayalı kalkınma politikalarından farklı değildir. Nitekim 1980'lerde bütün dünyada hakim olmaya başlayan neoliberal ekonomik paradigma, Türkiye örneğinde Özalizm ile kendini göstermiştir. Bütün bu değişim ve dönüşüme rağmen, Türkiye yer aldığı bölgede tek demokratik ülke olma özelliğini korumuştur. Kısa süren üç askeri darbeye karşın bugün

Türkiye'de halk egemenliği ve yönetenlerin seçimle işbaşına gelmesi gerektiği konusunda genel bir konsensüs oluşmuştur. Yönetenler için meşruluk kaynağı olan seçimler, vatandaş için sosyo-ekonomik eşitliği sağlamak ve maddi refahı artırmak için kullanılan güçlü bir araç durumuna gelmiştir.

Türkiye'de Seçmen Davranışı

Türkiye'nin uzun sayılabilecek çok partili bir demokratik siyasal hayat tecrübesi vardır. 1945 yılından bu yana Türk seçmeni 13 kez genel seçimler, bir o kadar da yerel seçimler için sandık başına gitmiştir. Fakat Türk seçmen davranışını açıklamaya yönelik analitik çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bunların başlıcaları Özbudun (1976), Kalayacıoğlu (1994) ve Esmer'in (1995) çalışmalarıdır. Fakat yukarıda işaret edilen incelemeler bu makalenin özünü oluşturan ekonomik büyüklüklerdeki değişmelerin Türkiye seçimlerindeki siyasal etkileri konusunu ele almamaktadır. Bizim çalışmamıza benzeyen Bulutay'ın (1968) çalışması ise günümüz Türkiye için oldukça eskidir.

Türk seçmen davranışı üzerine çalışanlarca yaygın olarak benimsenen model merkez-çevre ayrımına dayanan kültürel yaklaşımdır. Şerif Mardin'in (1973) önerdiği bu açıklayıcı modele göre Türk siyasal sistemi bir yanda kendi içinde tutarlı ve organize olmuş siyasal elit (merkez), öte yandan kendi içinde çeşitli, hetorejen ve dağınmış grupların toplamından (çevre) oluşan ikiye bölünmüş bir yapı arz eder. Siyasal sistemin dinamikleri bu iki rakip grubun karşılıklı etkileşimi sonucu belirlenir. 1946'da çok partili siyasal hayata geçildiğinde bu iki rakip güçten "merkez" CHP etrafında toplanırken, CHP'ye karşı olmak ortak paydasında birleşen dağınmış gruplar (çevre) Demokrat Parti etrafında bütünleşti. 1980'e kadar seçmenlerin büyük çoğunluğu bu iki partiden birine kendini yakın hissetti ve oyunu ona göre kullandı. 12 Eylül sonrası ise Türk seçmeni için yeni bir dönemdir. Bütün partiler kapa-

tılmış ve yeni bir başlangıç yapılmak istenmiştir. 1987 seçimlerine gelindiğinde ise artık Türkiye'de merkez sağ ve solu temsil eden dolayısıyla "merkezin ve çevrenin" aktif halde en az ikişer partisi vardır. 1990'larda ise partiler sistemi daha da parçalanmış, aşırı diye bilinen dinsel, milliyetçi ve etnik kimlikleri temsil eden partiler geleneksel parti saflaşmasını daha da sulandırmıştır. Örneğin RP dinî duyarlılığı önde tutan kitleleri temsil ederken, söylem olarak sosyal adaletçi bir yaklaşım benimsemiş ve bu söylemiyle de son yıllarda toplumdan ciddi oranda destek bularak büyümüştür.

Ekonomik Faktörler ve Seçim Sonuçları

Yukarıda ana hatlarıyla belirtilen ve merkez-çevre ayırımına dayanan seçmen saflaşmasını inkar etmeden, biz bu çalışmada ekonomik faktörlerin kolektif seçmen davranışı üzerinde önemli ölçüde belirleyici olduğunu savunacağız. Önce geçmişe kısaca bir göz atalım.

Yargıç güvencesinde yapılan ilk özgür seçim olan 1950 seçimlerinde yeni kurulmuş olan DP, toplumda CHP'nin 27 yıllık tek parti yönetimine karşı oluşan tepkiyi kendi lehine oya tahvil ederek oyların yüzde 53'ünü ve meclisteki sandalyelerin de yüzde 83'ünü elde etti. DP'nin ilk dört yıllık dönemi ekonomik büyüme ve bolluk yıllarıdır. Bu refah artışı, ister bazılarının iddia ettiği gibi yaşanan olumlu iklim şartları ve CHP'nin biriktirdiği dövizlerin harcanması sonucu, isterse DP'nin izlediği bilinçli ekonomi politikaları sonucu sağlanmış olsun, sonuçta geniş anlamda halkın alım gücü ve refahı artmıştır. Ekonomik oy verme modelinin öngördüğü gibi 1954 yılında yapılan seçimlerde halk DP'yi ödüllendirerek oyunu yüzde 57'ye, sandalye oranını da yüzde 91'e çıkarmıştır. Fakat DP'nin ikinci dönemi olan 1954-57 yılları arasında ise tersi gelişmeler vardır; büyüme yavaşlamış, döviz rezervleri tükenmiş ve TL devalüe edilmiştir. Bu olumsuz şartlarda girilen 1957 seçimlerinde DP'nin oy oranı yüzde 47'ye düşerken CHP önemli

ölçüde oy kazanmıştır. Eğer 1960 darbesi olmasaydı yaşanan kötü ekonomik koşullar nedeniyle DP'nin oy kaybı daha da hızlanacak, belki de CHP tekrar iktidara gelecekti.

1970'lerde yaşanan siyasal karışıklıklar, Turgut Özal'ın 1980'lerdeki yükseliş ve düşüşü ve RP'nin 1990'larda marjinal bir parti konumundan birinciliğe yükselmesi ile başlayan siyasal krizler, ekonomik alandaki gelişmeleri gözönüne almadan açıklanamaz. Eğer makro ekonomik değişmelerin kitlelerin siyasal tercihlerinde bir etkisi varsa, ki araştırmalar bunu belgelemektedir ve eğer Pacek ve Radcliff'in (1995) öne sürdükleri gibi gelişmekte olan ülke seçmenleri ekonomik durgunluk ve enflasyona karşı daha duyarlı iseler, Türkiye bu hipotezleri test etmek için önemli bir örnek olarak durmaktadır. Bu çalışmada biz makro ekonomik büyüklüklerdeki değişmelerin iktidarda bulunan partilerin seçimlerdeki performansını nasıl etkilediğini ve son yıllarda hızla artan protesto oylarının arkasındaki ekonomik nedenleri açıklamaya çalışacağız.

Daha spesifik olarak bu çalışmaların amacı makroekonomik dalgalanmaların Türk seçmen davranışına etkileri konusunda bir model geliştirmek ve bunu istatistikî olarak test etmektir. Araştırma çok partili siyasal hayatı kapsamaktadır. (1945-1995) Ekonomi-politik yaklaşımı seçmek siyaset sosyolojisi alanında Lipset ve Rokkan (1967) tarafından geliştirilen ve Türkiye örneğinde dikotamik merkez-çevre kutuplaşması olarak tezahür eden "sosyal bölünme" (social cleavage) modelini geçersiz kılmaz. Ya da bu modeli benimsemek siyasette etkili olan semboller, kimlikler, şahsiyetler ve dış tehditler gibi ölçülemeyen ama önemli faktörleri yadsımayı gerektirmez. Bunlar kısa dönem için veri kabul edilir. Ama seçmenler genel saflaşmaların yanında kısa dönemde maddi hayat şartlarındaki değişmelere de anlamlı biçimde tepki gösterirler, ki bu makale de bunları esas almaktadır. Son yıllarda seçmen davranışına ilişkin araştırmalar seçmen davranışı üzerinde sosyal bölünme ve sı-

nıfsal ayrışmaların önemini yitirmekte olduğunu ve ekonomik performans ve adayların medyadaki imajı gibi kısa dönemli faktörlerin ağırlık kazandığını göstermektedir. (Dalton: 1996). Kanaatimiz şudur ki seçim sonuçlarında ortaya çıktığı şekilde, vatandaşların kollektif davranışları rasyonel olarak yorumlanabilir ve önceden tahmin edilebilir. (Page ve Shapiro, 1992)

Sorumluluk modelini test etmek için önce makroekonomik göstergeler ve seçim sonuçları arasındaki ilişki incelenecek ve iktidar partilerinin oy oranlarındaki değişimler regresyon yöntemi ile analiz edilecektir. Böylece iktidar partilerinin ekonomik alandaki icraatları ile seçmenlerin oy verme davranışı arasındaki etkileşim gözlemlenecektir. Böyle bir yaklaşımın, Lewis-Beck'in (1991:2) ifade ettiği gibi, ekonomi politik çalışmaların çok sınırlı olduğu ülkeler için büyük faydası vardır. Onüç genel seçim sonucunu kapsayan bu ilk bölümü iller düzeyine de inerek bölgesel ve il düzeyinde test etmek gerekirdi. Ne yazık ki verilerden yoksunuz. Bununla birlikte en azından 1990'lar için 80 ili kapsayan tutarlı sosyal ve ekonomik veriler mevcuttur. Bu verilerden seçmen davranışına etki etme potansiyeli olanlar alınarak analizimiz iller düzeyinde derinleştirilecektir. Bu genel sonuçlar alan araştırmalarından elde edilen bireysel veriler ile desteklenerek zenginleştirilecektir.

Beklentimiz, ekonomik büyümenin iktidar partilerinin seçimlerde oy tabanını genişletme yönünde etki ederken, yüksek enflasyonun ve reel gelirdeki düşüşün hükümetteki partileri oy kaybına uğratacağı yönündedir. İlave bir

iddia olarak şu da söylenebilir: Sürüp giden ekonomik krizler, yaygın fakirlik ve toplumda yaşanan aşırı gelir dağılımı bozuklukları sadece iktidardaki partileri etkilemekle kalmaz, siyasal sistemin kendisine de zarar verir. Halkın sistemden beklentileri azaldıkça rejimin meşruluk temeli de zayıflar. Bu gibi süreçler aşırı gruplar, popülist liderler ve sistem dışı partiler için bulunmaz fırsatlar yaratır. Sonuç olarak, eğer kötü ekonomik koşullar etnik ve dini kimlik tartışmalarının yaşandığı bir toplumda uzun süre devam ederse siyasal şiddetin, ideolojik kutuplaşmanın ve istikrarsız bir siyasal hayatın yaşanması muhtemeldir. Demokrasinin çökmesi, otoriter yönetimlerin ve dönemlerin gelmesi, ki genellikle askerî müdahale şeklinde tezahür eder, ardından yeniden demokratik rejimin kurulması şeklinde gelişen siyasal istikrarsızlık fasit dairesinin sonu gelmez.

Araştırma Yöntemi ve Verileri

Bu araştırma Türkiye'de çok partili dönemde gerçekleşen seçimleri veri olarak alır. Ülkemizde 1945-1995 arası 13 genel seçim ve bir düzine de yerel seçimler yapılmıştır. Bunlardan 1950, 1961 ve 1983 seçimleri teorik nedenlerle analize dahil edilmemiştir. Çünkü bu seçimler geçiş dönemini temsil eder ve bizim benimsediğimiz ve iktidar partisini sorumlu tutan teorik çerçeveye uygun değildir. Türk siyasal yaşamında yerel yönetimler için yapılan seçimler, özellikle il genel meclisi seçimleri, siyasal sonuçları itibarıyla parlamento seçimlerine benzer. Bu nedenle eğer genel ve yerel seçimler aynı yıl yapılmamışsa bu seçimler de analize dahil

Tablo 1
Çalışmada Kullanılan Genel ve Yerel Seçimler?

Parlamento Seçimleri	1954, 1957, 1965, 1969, 1973, 1977, 1987, 1991, 1995
Yerel Seçimler	1963, 1968, 1984, 1989, 1994

Not: 1950, 1961 ve 1983 genel seçimleri dahil edilmemiştir. Yerel seçimler, il genel meclisi seçimleridir.

edilmiştir, ki toplam 14'tür. (Tablo 1'e bakınız.)

Analizin ikinci kısmında ise spesifik olarak 1995 seçimleri incelendi. İller düzeyindeki partilerin aldığı oy ve illerin fert başına düşen milli gelir (FBMG) seviyesi, milli gelirdeki büyüme hızları (MGBH) ve okullaşma oranları bağımsız değişken olarak alındı. Bu kısımda amaç protesto oylarının hangi büyüklüklere göre değiştiğini açıklamaya çalışmaktır. Bunlara ilave olarak son yıllarda hızla gelişen kamu oyu yoklama sonuçlarında ekonomik konulara ilişkin sorulara verilen cevaplar da ilave edildi.

Metod

Makro ekonomik koşullar ve oy arasındaki ilişkiler, bağımsız değişken olarak kullanılan enflasyon oranı, milli gelir büyüme hızı ve iktidar partisinin bir önceki seçimde aldığı oy yüzdesi ile seçimlerde ilgili partinin oyundaki mutlak artış/azalış miktarı olarak tanımlanan bağımlı değişkenin regresyon yöntemi ile tahminine dayanarak açıklandı. Yapılan

araştırmalar milli gelir, enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik göstergelerin seçimlerde vatandaşların oy verme davranışı üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye değiştiğini ortaya koymuştur. Genel olarak toplam refahtaki değişmeyi temsil eden milli gelir (MG) rakamları iktidar partisinin oylarıyla pozitif yönde değişirken, enflasyon ve işsizlik rakamları ile negatif yönde ilişkilendirilmektedir.

Türkiye bağlamında da benzer sonuçlar beklenmelidir. Bir yandan iktidara oynayan bütün partiler büyüme ve gelişmeyi hedef olarak seçerken, halkın alım gücünü etkileyen enflasyonun iktidarı yıpratması ve oy tabanını aşındırması, refah düzeyinin yükselmesi de hükümetteki partinin gücünü artırması beklenmelidir.

Analiz ve Bulgular

Elde edilen araştırma sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Araştırmanın önemli bir varsayımı olan enflasyonun iktidardaki siyasal partilere maliyetinin yüksek olacağı tezi istatis-

Tablo 2
Türkiye Seçimleri için Ekonomik Oy Verme Modeli

Bağımsız Değişkenler	Eğim Katsayısı	S. Hata	Yanılma Payı
Enflasyon (t-1)	-.130	.040	.009
GYH Büyüme Hızı (t-1)	.896	.464	.082
Bir önceki seçimlerdeki Oy	-.273	.140	.079
Sabit	8.19	7.46	.299

R= .618 Standart Tahmin Hatası: 4.61 (N=14)

Not: Bağımlı değişken: İktidar partisinin bir önceki seçime göre oy oranındaki değişme. Bağımsız değişkenler: Seçimden önceki yılda görülen enflasyon oranı (t-1). Bir önceki yıl GSYH büyüme hızı ve iktidar partisinin bir önceki seçimlerde aldığı oy yüzdesi (t-1).

tiki olarak da doğrulanmıştır. Seçimlerden bir yıl önceki dönemde görülen fiyat artışı olarak tanımlanan enflasyon (t-1) değişkeni sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan yüzde 5 ($p<.01$) seviyesinde istatiki olarak önemlidir ve iktidar partisinin oyunu negatif yönde etkilemektedir. Bu bulgu, bir anlamda halk arasında yaygın olan "duvarı nem, hükümeti zam yıkar" atasözünün bilimsel yolla desteklenmesidir. Aslında bu sonuç Türkiye'deki son çeyrek asırda yaşanan ekonomik şartlara bakıldığında şaşırtıcı da değildir. Kronik yüksek enflasyon zamanla halkın gelirini aşındırmakta ve alım gücünü azaltarak yaygın fakirlik yaratmaktadır. Diğer iki değişkenden biri olan milli gelirdeki bir önceki yıl büyüme oranı, MG (t-1), beklenildiği gibi hükümet par-

İlginç olan bir nokta da iktidar partisinin bir önceki dönemde (t-1) aldığı oyla parti iktidardayken aldığı oy (t) arasında negatif bir ilişkinin gözlemlenmesidir. Teknik olarak önemli olmasa da ($p<.07$), bu bulgu aslında Paldam (1991), ve Powel ve Whitten (1993) tarafından dile getirilen "iktidar paradoksu" iddiasını desteklemektedir. Yani iktidara gelen partiler genel olarak bir sonraki seçimde oy kaybına uğrarlar. Türk siyasal hayatında bunun tek istisnası 1954 seçimleridir.

Survey araştırmalarına baktığımızda da yukarıda özetlenen bulguların bireysel düzeyde elde edilen sonuçlarla desteklendiği görülür. Tablo 3'te görüldüğü gibi halkın yarıya yakını enflasyon ve işsizlik problemini

Tablo 3
Türkiye'nin En Önemli Sorunları Nelerdir?*

En Önemli Üç Sorun	Aralık 1992	Aralık 1993	Mart 1996
Enflasyon ve Hayat Pahalılığı	43.25	37	46.7
Ayrılcı Terör	17	45	16.7
İşsizlik	13.5	10.4	12

* 1992 verileri KONDA'dan alındı. Bkz. Yücekök, Ahmet. 1997. Dinin Siyasallaşması. İstanbul: Afa Yayıncılık. 1993 ve 1996 verileri VERİ'den alınmıştır. Bkz. Erder, Necat. 1996. Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri. Ankara, Turkey: TUSES Veri araştırma.

tisinin oyunu pozitif yönde etkilemektedir. Ama beklenen ölçüde önemli değildir, ($p<.08$). Bunun bir yorumu şu olabilir: vatandaşlar ekonomik büyümeye duyarlıdır ama enflasyon olgusu gibi olumsuz ekonomik gelişmelere oy verme yoluyla tepkisini daha güçlü olarak göstermektedir. Başka bir deyişle, seçmenlerde iktidarı cezalandırma eğilimi ödüllendirme eğiliminden daha yüksektir.

"ülkenin karşı karşıya olduğu en önemli sorun" olarak görmektedir. Bu değerlendirilenin vatandaşın oy verme davranışına etkisi olmadığı düşünülemez. Fakat, aşağıda açıklandığı gibi, ülkedeki varlığı inkar edilemeyen ağır ekonomik sorunlar herkes tarafından ve her bölgede eşit olarak hissedilmeyebilir. Aşağıda iller bazına inilerek bu konu işlenecektir.

Ekonomik Büyüme, Eşitsiz Gelir Dağılımı ve Protesto Oyları

Ekonomik değişkenler ve oy verme davranışı arasında gözlenen ilişkiler yukarıdaki analizde açıklanmakla beraber, bölgesel ya da iller bazında yapılacak bir araştırma bize daha yararlı ip uçları sağlayabilir. Türkiye'deki idari bölünmeleri oluşturan iller, nüfusu kalabalık olanlar dışında, seçim bölgeleriyle de örtüşmektedir. Seksen ilimiz ekonomik gelişme, kentleşme, kişi başına düşen milli gelir düzeyi ve eğitim olanakları açısından farklılıklar göstermektedir. Doğu Anadolu'daki Hakkari'de yaşayan vatandaşların ortalama yıllık geliri 666 (1995) ABD dolarında kalırken, Kuzey Batıda yer alan sanayi Şehrimiz Kocaeli'de kişi başına düşen milli gelir düzeyi 7000 ABD dolarını bulmaktadır. Genel olarak batı bölgeleri ülkede yaratılan refahtan daha büyük pay alırken doğu ve güneydoğu bölgelerimiz düşük pay almaktadır. İlave olarak doğu ve güneydoğudaki illerimiz uzun süredir devam eden terör nedeniyle ekonomik kalkınma yarışında batıdan geriye düşmüşlerdir. Eğer maddi durumunda kötüleşme görülen halk kesimlerinin siyasetten yabancılaşarak aşırı ya

da sistem karşıtı partilere kayacakları varsayımı doğruysa, il düzeyindeki verilen bu amaçla kullanılması bize ışık tutacaktır. Bunun bir önemi de 1995 seçimlerinde doruk noktasına ulaşan ve herkesin farklı değerlendirmesine neden olan protesto oylarındaki artışın altında yatan sosyo-ekonomik sebeplerin bir dereceye kadar açıklığa kavuşturulmasıdır.

Bu hipotezi test etmek için ilin ekonomik performansını gösteren değişkenler seçildi. İllerin ekonomik gelişme trendini göstermek için o ilin gelirinde seçimden bir önceki yılda (1994) reel olarak gerçekleşen büyüme oranı MGBH ve bireylerin refah düzeyini gösteren kişi başına milli gelir seviyesi (ABD doları olarak) bağımsız değişken olarak kullanıldı. Ayrıca illerin sosyal gelişim düzeyini ölçen okullaşma oranı analize dahil edildi. Okullaşma değişkeni, o ilde 11 yıl ve daha yukarı eğitimden geçen nüfusun il nüfusuna oranı şeklinde tanımlandı. Bağımlı değişken olarak kullanılan protesto oyları, 1995 seçimine katılan üç partinin her ildeki bileşik yüzdesi olarak tanımlandı. Bu üç parti, İslamcı görüşü savunan Refah Partisi (RP), Kürt mil-

Tablo 4
İllerin Sosyo-Ekonomik Performansı ve Protesto Oyları 1

Bağımsız Değişkenler	Eğim Katsayısı	S. Hata	Yanılma Payı
Okullaşma Oranı (1992-1993)	-.443	.120	.000
Kişi Başına GYH (1995)	-.0032	.002	.043
GYH Büyüme Hızı (1994)	-.352	.142	.016
Sabit	59.47	3.56	.000

R= .441 Standart Tahmin Hatası: 10.86 (N=73)

Not: Protesto oyları: RP+MHP+HADEP, (1995).

liyetçiliğini temsil eden Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) ve aşırı Türk milliyetçiliğini temsil eden Milliyetçi Hareket Partisinden (MHP) oluşmaktadır. Bunlardan MHP ve HADEP seçimlerde yüzde 10'dan az oy alarak parlamento dışında kalırken RP yüzde 21.4'lük bir oyla seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Bu üç partinin Türkiye genelindeki toplam oy oranı yüzde 35'e yaklaşmaktadır. Bu kadar yüksek bir protesto oyunun bazı sebepleri olması gerekir, ki biz de onu açıklamaya çalışıyoruz.

Analiz Sonuçları

Tablo 4'te sunulduğu gibi illerin ekonomik dinamikleri ve sosyal koşulları protesto oylarını önemli ölçüde açıklamaktadır. Üç değişken, protesto oyu olarak kabul edilen RP+MHP+HADEP'in oylarının yüzde 44'ünü ($R=0.44$) açıklamaktadır. Eğer bu üç partinin bir önceki seçimlerde aldıkları oylar analize dahil edilirse kurduğumuz modelin protesto oylarını açıklama gücü yüzde 75'e ($R = 0.75$) yaklaşmaktadır. Demekki MGBH ile temsil edilen ekonomik büyüme hızı ve bireylerin gelir seviyesini temsil eden KBMG kitlelerin aşırı ya da sistem karşıtı partilere oy verme eğilimi üzerinde önemli ölçüde etki etmektedir. Ayrıca modelimizde kullanılan eğitim değişkeninin de gösterdiği gibi eğitim düzeyi yüksek olan illerde bu partilerin oy oranı da düşmektedir. Bu da öteden beri savunulan eğitim düzeyi düşük, geliri yetersiz kitlelerin dini değerlere ve etnik kökenine bağlı ve aşırı milliyetçi akımlara daha açık olduğuna ilişkin önermeyi desteklemektedir. Belki ilave bir yorum olarak şu söylenebilir; 1980'lerde Özal'ın serbest piyasa ekonomisini yerleştirmeye yönelik yapısal reformları, en çok yukarıda sözünü ettiğimiz düşük eğitilmiş ve dolayısıyla rekabetçi piyasanın gerektirdiği teknik beceriden yoksun halk kitlelerini etkiledi. Sosyal güvenceden yoksun, artan enflas-

yon altında alım gücü her geçen gün gerileyen önemli bir kitle, ki bunlar genellikle vasıfsız emek gücü ve küçük üreticilikle geçinen çiftçilerden oluşur, 1990'larda düzene karşı muhalefet yürüten partiler için önemli bir oy deposu haline geldi.

Yukarıda özetle söylenenler Tablo 5'te sunulan alan araştırmaları sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Protesto partilerine giden oyların yoğunlaştığı toplum kesimleri "düşük" ve "düşük orta" gelirli kitlelerdir. Örneğin Refah Partisinin oylarının yüzde 73'ü düşük sosyo-ekonomik düzeydeki kesimlerden gelmektedir. MHP'nin oylarının yüzde 57'si ve HADEP'in oylarının 62'sini gene düşük sosyo-ekonomik kesimli kimselerden oluşmaktadır. Meslek kategorilerine bakıldığında da benzer özellikler göze çarpmaktadır. Protesto partilerinin mali yakalılar ve küçük çiftçi ağırlıklı bir oy tabanı vardır. Bu gruplar enflasyonist ekonomik ortamdan en fazla zarar gören gruptur.

Bu partilere oy veren seçmenlerin eğitim durumuna baktığımızda da bireysel bazda elde edilen verilerin yukarıda bizim kullandığımız modelle de tutarlı olduğu görülmektedir. Refah Partisine oy verdiklerini söyleyenlerin yüzde 83'ünün ya hiç diploması yoktur ya da sadece ilkökul mezunudur. Yani eğitim düzeyleri sınırlıdır. Bu oran HADEP için yüzde 59, MHP için yüzde 52'dir. Tablodan çıkan bir başka sonuçta şudur: Üniversite mezunu olanlar, yüksek sosyo-ekonomik tabakada yer alanlar ve beyaz yakalılar sistem dışı partileri en az düzeyde destekleme eğiliminde olup, oylarını geleneksel sağ ve sol partilere vermektedirler. Demekki "hali vakti iyi" varlıklı orta sınıf seçmen tabanı siyasal sistemin teminatı olarak görülen "merkez" partilerine oy verirken, alt gelir grupları sistem karşıtı partilerin söylemlerine ve propagandalarına daha açık hale gelmektedir. Bu tespitin sonuçları aşağıda tartışılacaktır.

Tablo 5
Siyasi Parti Seçmenlerinin SES, Eğitim ve Çalışma Durumları

	RP	ANAP	DYP	DSP	CHP	MHP	HADEP
Sosyo-Ekonomik Statü (SES)							
Üst Sınıf	5	10.8	14.1	9.4	18.4	7.9	-
Orta Sınıf	22.5	27.4	25.6	26.4	21.1	34.9	38.1
Alt-Orta Sınıf	43.8	40.1	41.7	42	38.2	39.7	33.3
Alt Sınıf	28.8	21.7	18.6	22.2	22.4	17.5	28.6
N	240	212	156	212	76	63	21
Çalışma Durumları							
Mavi Yakalılar	18.8	15.1	12.1	24.4	22.1	28.7	20.4
Beyaz Yakalılar	2.4	6.1	6.3	5.1	10.7	4.1	2.1
Küçük Esnaf/Zanaatkâr	16.4	12	9.8	5.1	16.8	23	10.2
Küçük çiftçi	37.4	29.8	35.2	18.6	18.3	23.8	38.8
İşveren	2.1	2.8	2.8	6.7	6.9	5.7	8.2
N	532	392	315	312	131	122	49
Eğitim							
Diplomasız (24.7)	28.8	22.2	28.3	18.6	14.5	9	6.7
İlkokul (52.3)	54.7	59.7	50.8	56.7	58	48	36
Ortaokul (7.1)	6.4	5.4	8.9	7.4	8.4	15.6	10.2
Lise ve Dengi (11.6)	7.7	10.2	7.3	12.8	11.5	23.8	14.3
Üniversite (4.3)	2.4	2.6	4.8	4.5	7.6	3.3	2
N	532	392	315	312	131	122	49

Not: Bu tablo VERİ Araştırma Raporundan oluşturulmuştur. Bkz. Erder N.1996. "Türkiye'de Siyasal parti seçmenleri." RP: Refah Partisi, ANAP: Anavatan Partisi, DYP: Doğru Yol Partisi, DSP: Demokratik Sol Parti, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, MHP: Milliyetçi Hareket Partisi, HADEP: Halkın Demokrasi Partisi.

Tartışma ve Sonuç

"Seçmenler ekonomiye duyarlı mıdır" sorusunun cevabı ekonomi-politik literatüründe genel olarak "evet'tir (Lewis-Beck, 1991). Jacobson'un (1991-34) vurguladığı gibi seçmenler, kolektif olarak V.O Key'in tasvir ettiği gibi "öç alma ve ödüllendirme" güdüsüyle hareket ederler. Bunun altında şu varsayım yatar: Halk, içinde yaşadığı ekonomik şartlardan dolayı hükûmeti sorumlu tutar. Oylarıyla da başarıyı ödüllendirir başarısız da cezalandırır. Elbette ekonomi tek

belirleyici değildir. Halkın sahip olduğu inanç sistemlerinin, ideolojilerin, partilerle kurdukları uzun dönemli çıkar ilişkilerinin siyasal davranış üzerindeki etkileri inkâr edilemez. Bizim burada üzerinde durduğumuz, kısa dönemde partiler arasındaki oy kaymalarının neye göre değiştiğini saptamaya çalışmaktır.

Türkiye bağlamında bizim bulgularımız göstermektedir ki, hükûmetteki partilerin oyu ekonomideki fiyat hareketlerine (enflasyona) bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Ekonomik büyüme hükûmetlere siyasal desteğini devam ettirmede avantaj sağlamak-

tadır ama bunun etkisi nispeten azdır. Bunun bize öğrettiği gerçek şudur, seçmen negatif ekonomik göstergelere pozitif ekonomik gelişmelerden daha güçlü biçimde duyarlılık göstermektedir. Daha çok cezalandırmakta, daha az ödüllendirmektedir. Bunun bir nedeni olarak şu iddia edilebilir. Ekonomik çöktürmeler ve özellikle enflasyonist ortam aynı anda daha çok insanı etkilerken, ülkenin genel ekonomik koşullarındaki pozitif gelişmelerin (ekonomik büyüme gibi) yarattığı zenginlik kısa dönemde halka aynı ölçüde yansımamaktadır. Belki tam aksine, çarpık ekonomik büyüme zengin ve fakir arasındaki uçurumu genişletmekte ve sonuç olarak siyasal çatışmayı yoğunlaştırmaktadır.

Makalenin ikinci kısmındaki bulgularımız bizim bu iddiamızı doğrulamaktadır. Türkiye'de IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1980'lerde Turgut Özal hükümetlerince izlenen neoliberal ekonomik ve mali reformlar, ülkemizdeki gelir dağılımını geniş kitleler aleyhine önemli ölçüde bozmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü (1995) tarafından verilen rakamlara göre, Türkiye'de yaşayanların en varlıklı yüzde 20'si milli gelirin yüzde 55'ini alırken, en yoksul yüzde 20'si ancak yüzde 4.9'unu almaktadır. Son çeyrek asırda yaşanan kronik yüksek enflasyon, geleneksel orta sınıfı tahrip etmiş, sabit gelirliler kesimlerinin alım gücünü aşındırmıştır. Yani ekonominin yeniden sapılandırılmasında yük sabit gelirliler kitlelerinin omuzuna yüklenirken, küçük bir grup nimetlerinden oransız biçimde yararlandı (dırıl)mıştır. Bölgeler ve iller arası eşitsiz ekonomik gelişme, rüşvet ve yolsuzluk haberleri (İSKİ ve İLKSAN gibi) ile artan adaletsizlik hisleri, geleneksel siyasal partilerin duyarsızlığı, seçmeni genel olarak siyasetten ve özel olarak da merkezdeki siyasal partilerden uzaklaştırdı, sisteme yabancılaştırdı. Bu kırgın seçmenler sandık başına gittiğinde sevdikleri, beğendikleri partilere oy vermek yerine protesto etmek için oy kullandılar.

Bu gelişmelerin siyasal bir sonucu olarak Türk seçmeninde son on yılda görülen belirgin bir eğilim alternatif parti arayışıdır. Özal'ın politikalarından hoşnutsuzluk duyan seçmen kitleleri doğal olarak 1989 yerel seçimlerinde sosyal demokrat bir partiye (SHP) oy verdiler. Bu partinin de yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamada gösterdiği yetersizlik ve bazı üyelerinin rüşvet skandallarına bulaştığı iddiaları (İSKİ olayı gibi), 1991 seçimlerinde seçmenleri Demirel'in DYP'sine yöneltti ve bu parti yüzde 27 oy oranı ile birinci parti konumuna geldi. Doğru Yol-Sosyal Demokrat koalisyon hükümeti ise merkez sağ ve solun tarihsel mücadelesinin barışla bitmesi anlamında halk tarafından onaylanmakla beraber, koalisyon hükümetinin zorlukları ve dış politikada gelişen olaylar bu hükümetin de köklü çözümlere yönelmesini engelledi. Nitekim bu iktidar zamanında, 1994 yılında, ülkede cumhuriyet tarihinin en yüksek enflasyonu yaşanmış ve ekonomik kriz zorlukla aşılmıştır.

Bu arada merkez partilerinin tek tek ya da birlikte iktidar sınavından geçmesi ve başarısız olmaları, seçmen kitlelerini Erbakan'ın liderliğindeki Refah Partisi tarafından önerilen alternatif bir sosyo-ekonomik kalkınma modeline, yani "âdil düzen" söylemine, yöneltmiştir. İçeriği belirsiz olmasına rağmen bu modelin, toplumsal ahlâk ve ekonomik adalet ölçülerinin en çok duyulduğu 1990'larda popüleritesinin artması ve halkın desteğini kazanması sürpriz değildir. Bir yanda bu partinin mahalli düzeydeki temsilcilerinin yüz yüze yürüttüğü yaygın propaganda faaliyetleri öte yandan artan ekonomik sorunların hayal kırıklığına uğrattığı büyük kentlerdeki gecekondu bölgelerinde yaşayanlar, İç ve Doğu Anadolu gibi nispeten az gelişmiş yöreler ile terörden ezilen Güneydoğu Anadolu halkı radikal söylemlere prim verir hale gelmiştir. Onlar için kökten çözüm önerileri sunan partiler çekici hale gelmiştir. Son yıllarda Refah Partisi üzerine yapılan araştırmalar

göstermiştir ki "adil düzen" sloganı pek çok kişi tarafından güvenli ve istikrarlı bir sosyo-ekonomik sistemin garantisi, siyasal yozlaşmışlık, rüşvet ve adam kayırmaya son vermenin bir yolu ve devlet ile milletin bütünlüğünün yeniden sağlanmasının reçetesi olarak algılanmaktadır. Hakan Yavuz'un (1997) ifade ettiği gibi artık siyasal yaşamdan yasaklı bulunan Refah Partisinin savunduğu program, İslam temeline dayalı bir devlet sistemini getirmenin bir yolu olarak değil, Türkiye'nin acil sosyal ve ekonomik problemlerine bir çare olarak görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında Refah'ın ve diğer ekstrem partilerin 1990'larda geleneksel sağ ve sol tabandan oy kazanarak yükselmeleri ve 1995 yılındaki son seçimlerde yüzde 35'e ulaşmaları, ekonomik olayların seçmen tercihi üzerindeki etkisinin önemli bir göstergesidir.

Türk siyaseti üzerine çalışanlar Refah Partisini, HADEP'i ve MHP'yi genel olarak yerleşik sağ ve sol partilerin dışında görürler. Refah ve HADEP hususunda bu konuda şüphe olmamakla beraber bir dereceye kadar 1980 sonrası MHP'nin merkeze kaydığı savunulabilir. Bu nüansa rağmen Türk siyasetindeki geleneksel sınıflandırmayı izleyerek protesto oylarını bu üç partinin toplamı olarak aldık. Bu makalede elde edilen bulgular bizim sunduğumuz teorik çerçeveyi destekler mahiyettedir. Demek ki Türk siyasetinde marjinal partilerin oylarında son yıllarda görülen ani yükseliş ve parti sisteminin aşırı derecede parçalanmasında çarpık ekonomik büyümenin ve adaletsiz gelir dağılımının rolü büyüktür. Tablo 4 bu iddiamızı desteklerken, bireysel sonuçların sunulduğu Tablo 5'te bununla tutarlıdır. Bununla birlikte ekonomik olarak dezavantajlı kesimlerin siyasal partileri, liderleri ve onların programlarını nasıl değerlendirdikleri, oy verme kararını verirken ne gibi kriterleri kullandıkları sorusu daha kapsamlı survey araştırmaları yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, Türk siyasal hayatında son yıllardaki gelişmeler bir tesadüf değildir. Demokratik siyasal sistemin yaşadığı gerilimler modern siyaset biliminin analitik yöntemleriyle açıklanabilir. Anlaşılan odur ki Türk seçmeni geleneksel siyaset anlayışından ve partilerin eski alışkanlıkları ile yürüttükleri günlük politikalardan duyduğu hoşnutsuzluğu sandık başında marjinal partilere oy vererek göstermiştir. İnancımız, oy vermedeki geleneksel modelden kayışın geçici bir durum olduğudur. Geniş anlamda seçmenin sosyo-ekonomik tutumlarında temel bir tutum ve anlayış değişikliğini göstermeyebilir. V. O. Key'in ifade ettiği gibi "seçmen ahmak değildir" ve uzun süre aldatılamaz. Seçmenin tercihlerinde görülen kaymayı eski macerasına döndürmek mümkündür. Roberts ve Arce'nin (1998) Peru ile ilgili araştırmalarında gösterdikleri gibi, doğru politika seçimleri ve seçmenin tercihinin ve ihtiyaçlarına daha fazla duyarlılık bu trendi tersine çevirip eski merkez sağ ve sol partileri yeniden siyasal alanda güçlü hale getirebilir. Eğer bu gözlem doğru ise, radikal partilerin gelecek seçimlerdeki başarıları merkez partilerinin ve siyasal sistemin geniş halk kitleleri gözündeki inandırıcılığı ve güvenilirlikleri ile ters orantılı olarak değişecek demektir. Çözüm seçmenin marjinal partilere oy vermesi nedeniyle cezalandırılmasında değildir. Bilakis çözüm, halkı merkeze çekecek özendirici siyaset araçlarına başvurmak ve geniş halk kitlelerinin çektiği sıkıntılara daha fazla anlayış göstermekten geçer.

REFERANSLAR

Bulutay T., ve Nuri Yıldırım. 1968. "Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimleri Üzerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, ss. 7-27.

Dalton, R.J. 1996. "Political Cleavages, Issues, and Electoral Change." In *Comparing Democracies: Elections and voting in global per-*

spectives. LeDuc, L.Niemi, R., (Norris, P Eds. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1996.

Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.

Erder, Necat. 1996. *Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri* Ankara, Turkey: TUSES Veri Araştırma.

Eulau, Heinz, and Lewis-Beck, Michael S., eds. 1985. *Economic Conditions and Electoral Outcomes*. New York: Agathon.

Fiorina, Morris P. 1978. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.

Goodhart, C.A.E., and Bhansali, R.J.1970. Political Economy. *Political Studies* 18:43-106.

Goodman, S., and Kramer, G.1975. Comment on Arcelus and Meltzer, the effect of aggregate economic conditions on congressional elections. *American Political Science Review*. 69:1255-65.

Haggard, Stephan, and Robert R. Kaufman. 1995. *The Political Economy of Democratic Transitions*. Princeton, N.J.:Princeton University Press.

Kalaycıoğlu, Ersin. 1994. "Elections and Party Preference in Turkey: Changes and Continuity in the 1990s". *Comparative Political Studies*. 27:402-424.

Key. V.O., Jr. 1966. *The Responsible Electorate*. New York: Vintage.

Kiewiet, Roderick D., and Rivers Douglas. 1985. "A Retrospective on Retrospective Voting". In *Economic conditions and Electoral outcomes* eds. Heinz Eulau and Michael Lewis-Beck, New York: Chap.11, pp. 207-230. Agathon.

Kramer, Gerald H.1971. "Short-term Fluctuations in US voting behavior: 1896-1964". *American Political Science Review*. 65:131-43.

Lewis-Beck, Michael S. 1990. *Economic Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Lipset, Seymour M., and Stein Rokkan. eds. 1967. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Macmillan.

Mardin, Şerif. 1973. "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics". *Daedalus*. 102:169-190.

Norpoth, H. And Lewis-Beck, Michael S. 1991. *Economics and Politics: The Calculus of Support*. Ann Arbor: The University of Michigan.

Onis, Ziya. 1993. *Economic Crisis and Long-term Growth in Turkey*. Washington: World Bank.

Ozbudun, Ergun. 1987. "Turkey", in *Competitive Elections in Developing Countries*. Myron Weiner and Ergun Özbudun eds. Durham, N.C.: Duke University Press. 1976. *Social Change and Political Participation in Turkey*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Pacek, A., and Radcliff, B. 1995. "The political economy of competitive elections in the developing world". *American Journal of Political Science*. 39:745-759.

Page, Benjamin I., and Robert Y. Shapiro. 1992. *The Rational Public*. Chicago: The University of Chicago Press.

Paldam, Martin, 1991. "How Robust is the Voting Function" in Norpoth, H., and Lewis-Beck, Michael S. *Economics and politics: The Calculus of Support*. Ann Arbor: The University of Michigan.

Powel, G. Bingham, and Guy Whitten. 1993. "A Cross-national Analysis of Economic voting: Taking Account of the Political Context". *American journal of Political Science* 37:391-414.

Roberst, Kenneth M., and Moises Erce. 1998. "Neoliberalism and Lower-Class. Voting Behavior in Peru". *Comparative Political Studies* 31(2):217-246.

Sanders, David. 1996. "Economic Performance, Management Competence, and the Outcome of the Next General Election", *Political Studies*. XLIV: 203-231.

Statistical Yearbook of Turkey. 1995. *State Institute of Statistics*. Ankara, Turkey.

Tachau, Frank. 1985. *Turkey: The Politics of Democracy, Development and Authority*. London: Praeger.

Yavuz, Hakan M. 1997. "Political İslam and the Welfare (*Refah*) Party in Turkey". *Comparative Politics*. 30(1):63-82.

Yücekok, Ahmet. 1997. *Dinin Siyasallaşması*. Ankara: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı.

NOTLAR

1. Bağımlı değişken: Üç partinin iller düzeyindeki toplam oyları, RP+MHP+HADEP, (1995). Bağımsız değişkenler: Okullaşma oranı (İldeki lise ve dengi okulu bitirenlerin il nüfusuna oranları, 1992/1993), kişi başına GDP (ABD doları, 1995), GDP büyüme hızı, 1994. Burada kullanılan verilen Devlet İstatistik Enstitüsünden alınmıştır. Bu verilere aşağıdaki web sayfasından ulaşılabilir: "<http://www.die.gov.tr>".

liberal toplum liberal siyaset

Mustafa Erdoğan

yenilenmiş 2. baskı

Mustafa Erdoğan'ın Liberal Toplum, Liberal Siyaset kitabı Türkiye'nin ve Dünyanın güncel siyasi sorunlarına teorik bir bakışın ürünüdür. Onda liberalizmden sosyalizme, özgürlük ve özerklikten adalete, cumhuriyetçilikten demokrasiye, bilgi toplumundan çeşitlilik ve çok-kültürlülüğe kadar sosyal ve siyasi teorinin bir çok temel konusunun incelendiği yazılar bulacaksınız.

Yine bu kitap çağdaş Türk siyasetinin insan hakları, hukuk devleti, çoğulculuk ve demokrasi gibi evrensel idealler açısından eleştirel bir tabilini de okuyucuya sunmaktadır. Kitapta Locke, Hume, Smith, Burke, Kant, Marx, Bastiat, Constant, de Tocquville ve Green gibi modern düşüncenin kurucularından; Hayek, Berlin, Rawls, Dworkin, Cranston, Kirk, Habermas, Nozick, Taylor, N. Barry ve Kynlicka gibi çağdaş siyaset teorisyenlerine uzanan geniş bir düşünürler yelpazesinden yansımalar bulacaksınız.

Siyasal Kitabevi

Yeniacun Sk. 3/D Cebeci/Ankara

Tel: (312) 3204510 -Şube: 4183593 Fax: (312) 3625393